

**FORMIRANJE BRIGADE
OD NEREŽIŠČA DO VISA**

(rujan — prosinac 1943)

Formiranje brigade

Neposredno poslije kapitulacije Italije, sredinom rujna 1943. godine u Nerežišću na Braču formirana je 1. otočka narodnooslobodilačka brigada, prva velika operativna jedinica koju je dao narod otoka Brača, Hvara, Visa i Šolte.

Prva otočka brigada nastala je od već postojećih partizanskih jedinica osnovanih prije i tokom kapitulacije Italije, većim dijelom mladih boraca, onih koji nisu služili ni vojsku, niti su osjetili miris baruta. Svrstani su u vojne formacije, uzeli oružje u ruke i zauzeli položaje na obalama svojih otoka da ih brane od njemačkih snaga, koje su jurile k obali Jadrana, i od ustaša, slugu talijanskog i njemačkog okupatora.

Mlada 1. otočka brigada bila je u početku pod komandom Štaba IV operativne zone Hrvatske. Ova zona pokrivala je operativno područje Dalmacije. Potom je stavljena pod komandu Štaba Obalske komande, pa ponovno pod komandu Štaba IV operativne zone.

Prve borbe 1. otočka brigada vodila je kod Sućurja na Hvaru i Milne na Braču, neposredno poslije osnivanja.

Prva otočka brigada postojala je samo oko mjesec dana. Po odluci Štaba 8. dalmatinskog korpusa reorganizirana je u 12. dalmatinsku narodnooslobodilačku brigadu i stavljena pod komandu novoformirane 26. dalmatinske narodnooslobodilačke divizije NOVJ, zajedno sa 11. dalmatinskom (blokovskom) i 13. južnodalmatinskom brigadom.

Sa svoja četiri bataljona 12. dalmatinska brigada brani otoke Brač i Šoltu. Bilo je to u dosta složenoj situaciji kada su njemačko-ustaške snage zaposjedale obalni pojas srednje Dalmacije, kada su Nijemci čvrsto držali Split, Omiš, Makarsku i izvodili ofenzivu protiv 26. i dijelova 9. dalmatinske divizije na prostoru Blokova, Mosora i Makarskog primorja. Pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja Stab 26. divizije povukao se iz Podgore sa 11. dalmatinskom brigadom i došao na Hvar. Tada se vodila velika bitka na Pelješcu, gdje se nalazila 1. dalmatinska NOU brigada, koja će kasnije ući u sastav 26. divizije. Iza toga je uslijedila dramatična situacija na Korčuli, gdje su se njemačke jedinice iskrcale: najveći dio 13. dalmatinske i 1. prekomorske brigade je stradao. Iz Italije stigla je 1. prekomorska brigada od koje je ubrzo osnovana i 2. prekomorska brigada. Poslije borbi na Korčuli 13. dalmatinska i prekomorske jedinice povukli su se na Hvar i na Vis.

U toj situaciji vojno-političko rukovodstvo NOP-a Dalmacije zajedno sa štabovima Mornarice NOVJ i 26. divizije postavilo je pred 12. dalmatinsku brigadu da zajedno sa Bračko-šoltanskim partizanskim

odredom uporno brani otoke Brač i Šoltu i da izvodi prepade na obalni sektor Omiša. Međutim, ubrzo poslije događaja na Korčuli, krajem prosinca 1943. godine donesena je odluka da se bataljoni 12. dalmatinske brigade sa Brača i Šolte povuku na Vis, gdje se koncentrira cjelokupna 26. divizija.

Uz nesebično zalaganje i veliko herojstvo mornara IV pomorskog obalskog sektora Mornarice NOVJ prvih dana siječnja 1944. godine svi bataljoni 12. brigade uspješno su se prebacili na Vis. Otok Brač su okupirale njemačke jedinice 118. lovačke divizije, a Šoltu su zaposjele snage njemačke 264. divizije. Na Braču je ostao Brački partizanski odred, a sa Šolte će Nijemci uskoro iseliti cjelokupno stanovništvo, sve one koji se nisu uspjeli evakuirati na Vis.

Obrana Brača, Hvara i Šolte

U Nerežišću na Braču, počeo je da funkcioniše Štab 1. otočke narodnooslobodilačke brigade, pod čiju su komandu stavljene partizanske jedinice na Braču, Hvaru, Visu i Šolti.

Štab brigade su sačinjavali: Jure Franičević-Pločar komandant, Josip Ilić-Šuro politički komesar, Josip-Bepo Marinković zamjenik komandanta i Kažimir Vidan zamjenik političkog komesara, koji je od 29. rujna do 11. listopada 1943. zamijenio političkog komesara brigade Josipa Ilića-Šura.

U sastav 1. otočke brigade su ušli:

Brački partizanski bataljon »Josip Bodlović«, osnovan 12. rujna u Postirama i sastavljen od tri čete. Držao je i branio otok Brač. Komandant Roko Negodić, komesar Coći Mikeli, zamjenik komandanta Mate Marinković i zamjenik komesara Zelimir Blažević.

Hvarski bataljon »Matij Ivanić«, osnovan na Hvaru oko 12. rujna. Sastav: dvije čete s oko 120 boraca. Držao je položaje na Hvaru — jedna četa u Sućurju, druga od Jelse do Hvara. Komandant Zorko Miličić, komesar Martin Gamulin, zamjenik komandanta Petar Vukasović (od početka listopada) i zamjenik komesara Božo Novak.

Viški bataljon, osnovan na Visu 14. lipnja 1943, organizacijski je potpuno oblikovan, naoružan i opremljen poslije kapitulacije Italije — 17. rujna kada je reorganiziran u 1. viški bataljon. Imao je tri čete i oko 200 boraca. Držao je položaje i branio otok Vis. U početku komandant bataljona Sime Petric, komesar Josip Ilić-Šuro. Kada je 17. rujna reorganiziran u 1. viški bataljon, štab je bio ovako sastavljen: komandant Luka Radišić, komesar Ante Repanić, zamjenik komandanta Luka Vojković, zamjenik komesara Sime Petric. Tako je stigao na Brač krajem listopada 1943. godine.¹

Na Šolti se nalazila partizanska četa »Ante Vidan«, osnovana oko 12. rujna. Imala je 105 boraca i držala je položaje na Šolti.

Borbe kod Sućurja na Hvaru

Na položaju u rejonu Sućurja 18. rujna nalazila se četa Hvarskog bataljona »Matij Ivanić« s baterijom topova od 105 mm, koji su branili istočni dio Hvara i ometali neprijateljski promet Hvarskim kanalom između Makarske i Metkovića, gdje su postojali ustaški garnizoni.

Nijemci su 16. rujna sa tri aviona bombardirali položaje u Sućurju, ali bez rezultata. Da bi likvidirali partizansku obranu u Sućurju ustaška komanda iz Makarske odlučila je da izvrši pomorski desant i zato su iskoristili situaciju nastalu noću 17/18. rujna kada su četa i topovska posada napustili položaje i otišli u Podgoru. Ostala su samo tri partizana. Ustaški jurišni odred dopukovnika Vokića sa 90 ustaša, koji su se ukrcali u Makarskoj na parobrod »Rab« i tri trabakula, krenuli su 18. rujna ujutru oko 9 sati prema Sućurju. Zaštitu iz zraka vršila je njemačka avijacija. Kada se ustaški desantni konvoj oko 10 sati približio Sućurju na njega su tri partizana otvorila topovsku vatru. Borba se vodila do 11 sati. Ustaški desant je odbijen. Zbog neznanja u rukovanju topovima ranjena su dva partizana — vodni delegat Nikola Anić i borac Spiro-Iro Vuljan. Prema neprijateljskim izvorima oštećen je parobrod »Rab« i jedan trabakul. Ustaše su imale 7 ranjenih.²

Ovo je prva borba koju je vodila 1. otočka brigada.

19. rujna

Stab IV operativne zone Hrvatske formirao je Stab Obalske komande sa sjedištem u Splitu. Komandant Velimir Skorpik, komesar dr Sergije Makijedo. U nadležnost Štaba Obalske komande spada oprema i upotreba plovnih borbenih jedinica, zatim upotreba obalske artiljerije i pomorskog zrakoplovstva. Prva otočka brigada stavljena je pod komandu Štaba Obalske komande.³

21. rujna

Stab IV operativne zone Hrvatske izdao je naređenje o osnivanju 1. otočke brigade, koja se stavlja pod komandu Štaba Obalske komande sa sjedištem na Braču. U naređenju stoji da se 1- otočka brigada osniva od partizanskih bataljona na Braču, Hvaru, Visu i Šolti (ovaj posljednji nije postojao). Potvrđen je Stab brigade kojega je imenovao Okružni komitet KPH za srednjedalmatinske otoke. Zadatak brigade je bio da brani otoke Brač, Hvar, Vis i Šoltu, da razvija manje pomorske jedinice, organizira vezu i da se stara o njenom funkcioniranju.⁴

Dan 21. rujna, kada je Štab IV operativne zone Hrvatske izdao naređenje da se osnuje 1. otočka brigada, smatra se datumom formiranja 12. dalmatinske brigade.

22. rujna

U toku noći 21/22. rujna iz Makarske je prema Sućurju krenuo ustaški jurišni odred od 70 ljudi pod komandom ustaškog dopukovnika Vokića u namjeri da likvidira sućuransku topovsku bateriju i posadu,

ono što nije uspio 18. rujna. Parobrodom «-Rab» prebacili su se do uvale Brigovi i iskrcali desant. Koristeći noć i postignuto iznenađenje, ustaše su napale četu i topovsku bateriju Hvarskog bataljona »Matij Ivanić«. U neravnopravnoj borbi, koja je trajala nekoliko sati, ustaše su upale u Sućuraj. Zaplijenili su i prema Makarskoj odnijeli dva topa od 105 mm

i jedan reflektor. Ustaški gubici: dva mrtva i 8 ranjenih. O ovom događaju komandant brigade Jure Franičević javio je Stabu IV operativne zone da je p+slučaj u Sućurju pokazao da male snage... ne mogu biti garancija obrane« tako značajnih položaja kao što je istočni dio otoka Hvara-⁵

U borbama u Sućurju hrabro je poginuo skojevac Mate Jeličić Maslešin, koji je sa sestrom ubio jednog ustašu i onda poginuo. Zatim su poginuli Marko Vitali i Ante Jeličić Kika. Zarobljeni su i u Makar-skoj zvjerski ubijeni, isječeni na komade i bačeni u more (za odmazdu radi neuspjeha akcije u Milni na Braču) partizani: Aleksandar Mucalo, Marko Petričević, Juraj Kačić Barišić i Mijo Vujnović. Ovo su prve žrtve koje je pretrpjela 1. otočka, odnosno 12. dalmatinska brigada.⁸

Poslije ovih događaja u Sućurju je reorganiziran Hvarski bataljon »Matij Ivanić« u četiri čete, sa oko 680 boraca. Na rtu Sućurja donesena su dva nova topa od 75 mm. Komandant bataljona Sibe Dulčić, komesar Martin Gamulin, zamjenik komandanta Petar Vukasović a zamjenik komesara Božo Novak.

Odmah nakon kapitulacije Italije provedena je mobilizacija deset godišta vojnih obveznika — od 20 do 30 godina starosti. Većina novomobiliziranih upućena je na Biokovo i u druge kopnene i mornaričke jedinice, a dio je zadržan za 1. otočku brigadu. Jedan od tih boraca Nikola Petrić iz 2. hvarskog bataljona »Matij Ivanić« vodeći ratni dnevnik, tih dana je zapisao:

»Mobilizacija od strane partizana bi objavljena večer u 7 sati 23. rujna 1943. za našu općinu Hvar i već 24. bi provedena. Bio sam određen, kao i većina nas, za Bogomolje, gdje smo stigli u zoru 25. ujutro u luku zvanu Smrska motornim brodom kojim smo otputovali iz Hvara 24. u 10 sati navečer. U Bogomolju su nas poslije podne rasporedili te sam između nekolicine od nas stotinu ostao u Bogomolju na položaju i tim sam danom postao peti put za svoga četrdesetgodišnjeg života vojnik sa puškom u ruci...«⁷

25. rujna

Na Brač se toga dana iz Splita prebacio Štab Obalske komande pod čijom je komandom 1. otočka brigada. Istog dana je u Nerežišću održan sastanak Štaba Obalske komande sa Štabom 1. otočke brigade. Govorilo se o organizaciji obrane Šolte, Brača, Hvara i Visa i konstatirano da na Braču ima 180 boraca, 14 puškomitraljeza i 4 teška mitraljeza i da će Štab brigade povećati broj boraca na 250 i da će se topovi razmjestiti na rtu Gomilica, u Postirama i u Sumartinu; zatim da na Hvaru ima 120 boraca i 14 mitraljeza i da će se broj boraca povećati na 300, da u Sućurju, kao važnoj točki, ima tri topa s jačom obranom, »da se ne ponovi slučaj« (misli se na ustaški desant od 22. rujna), a na Pelegrinu da se nalaze dva topa. Na Šolti ima 70 boraca i 10 mitraljeza. Na Visu 210 boraca, 12 mitraljeza i jedan top bez municije. Zatim je odlučeno, da će se višak oružja prebaciti na Hvar, da će raspored jedinica biti na važnijim točkama na obali, a svaki otok će imati u sredini

rezervu, teški mitraljez i biti će postavljen na obali, a naoružani čamci će patrolirati po sektorima oko otoka.⁸

29. rujna

Na Braču je održan sastanak članova Oblasnog i Okružnog komiteta KPH (Ante Marasović — Mirko, Andrija Božanić i Benko Matulić), članova Štaba Obalske komande (Velimir Škorpik i dr Sergije Makijedo) i članova Štaba 1. otočke brigade. Razmatrana je situacija oko prodora Nijemaca prema Splitu i stanje na srednjedalmatinskim otocima, kao i pitanje uspostavljanja veze sa saveznicima u južnoj Italiji.

Istog dana prestao je djelovati Stab Obalske komande pod čijom je komandom bila 1. otočka brigada, što je odlučeno na spomenutom sastanku u Nerežišću. Stab Obalske komande se reorganizira u Komandu flote naoružanih brodova, a osniva se Komanda obalske artiljerije koja obuhvaća obalsku artiljeriju na Braču, Hvaru, Visu, Lastovu, Korčuli, Pelješcu i Mljetu, a »usko će surađivati s otočkim brigadama i Mornaricom NOVJ«. U izvještaju Štaba Obalske komande upućenog Štabu IV operativne zone kaže se: »Otočke brigade bit će zajedničkim rukovodstvom rukovođene u uskoj suradnji s obalskom artiljerijom i Mornaricom. Prva otočka brigada je formirana. Ima 11 četa od po oko 100 boraca. Na Braču su 4 čete, na Hvaru 3, na Visu 3, na Šolti jedna četa. Brigada za sada ima nedostataka, karakterističnih za sve novoosnovane jedinice. Najveći nedostatak je moral. Potreban je jači politički rad, kojemu će se posvetiti veća pažnja uz pomoć partijskih rukovodilaca. Druga otočka brigada je u osnivanju pri čemu pomažu politički radnici.«⁹ Druga otočka brigada nije osnovana, nego su od tog ljudstva osnovani Bračko-šoltanski i Hvarsko-viški partizanski odredi.

8. listopada

Odlukom Vrhovnog štaba NOVJ formiran je Štab 8. dalmatinskog korpusa, čime je prestao djelovati Štab IV operativne zone Hrvatske. Za komandanta 8. korpusa postavljen je pukovnik Pavle Ilić, komesar Ivica Kukoč, načelnik štaba Maks Baće.

Istog dana osnovana je i 26. divizija od 11, 12. i 13. dalmatinske brigade. Štab divizije su sačinjavali: Niko Martinović komandant, Vojin Popović komesar, Stanko Parmač načelnik štaba.¹⁰

U naredbi se reguliraju nazivi svih onih dalmatinskih brigada koje su formirane u vrijeme kapitulacije Italije. Do tada su te brigade nosile naziv prema mjestu formiranja — Splitska, Trogirska, Šibenska, Cetinska, Biokovska, 1. otočka (a bilo je planirano da se osnuje i 2. otočka) itd. Pošto je nazive i numeraciju brigada i divizija određivao Vrhovni štab skupa sa glavnim štabovima, to je sada došlo do izmjena, jer su sve dalmatinske brigade dobile nove nazive i to prema slijedu mjesta u kojima su osnovane, polazeći od sjeverozapadne i sjeverne strane prema jugozapadu i jugu Dalmacije. Na osnovu toga je 1. otočka brigada promijenila naziv u 12. dalmatinsku narodnooslobo-

dilačku brigadu, dok je Blokovska brigada postala 11. dalmatinska, a Južnodalmatinska 13. južnodalmatinska brigada.

U toku listopada ove promjene su izvršene.

11. listopada

Štab 1. otočke brigade poslao je operativni izvještaj Štabu IV operativne zone Hrvatske. Iznesena je potpuna ocjena stanja u brigadi i obrambene mogućnosti na njenom području.

U početku se konstatira da 1. otočka brigada ima 1530 boraca i rukovodilaca, i to na Braču 550, na Hvaru 680, na Visu 230 i na Šolti 70. Zatim se kaže: »Usljed novonastale situacije oko Splita (Nijemci su ušli u Split 27. rujna 1943. pr. N. A.), pitanje obrane otoka je postalo mnogo ozbiljnije nego što je to bilo dok su naše snage bile u Splitu i ukazala se potreba da se ova brigada brojčano ojača, jer je bilo oružja na raspolaganju. Ljudstvo brigade je postavljeno na položaje, a glavni dio snaga nalazi se na sjevernim obalama otoka, gdje ima najviše izgleda za napad. Kontrolirana je također i južna strana svakog otoka. Postavljeni su gotovo svi mitraljezi na najpogodnija mjesta duž obale...«

Raspored 1. otočke brigade bio je sljedeći:

Brač ima bataljon od četiri čete. Prva četa je u Sumartinu, druga se nalazi u Postirama, treća u Sutivanu, a četvrta četa u Nerežišću. Na Hvaru je jedan bataljon od četiri čete. Prva četa nalazi se u Hvaru, druga u Jelsi, treća u Bogomolju, a četvrta četa u Sućurju. Na Visu je jedan bataljon od tri čete. Prva četa se nalazi u Visu, druga u Komiži, a treća četa na sredini otoka. Šolta ima jednu četvu u Grehotama. Sve te čete drže svoje ljudstvo na položajima, dok jedan dio vojnika stoji u rezervi.

Iz izvještaja Štaba 1. otočke brigade se vidi kakvo je tada bilo naružanje brigade i njegov raspored. Na Braču se nalaze 34 teška i 9 lakih mitraljeza, 800 pušaka, 300.000 puščanih metaka i 10.000 komada ručnih bombi. Na Hvaru je 18 teških i 6 lakih mitraljeza, 4 laka bacača, 600 pušaka, oko 250.000 metaka za pušku i mitraljez i 5.000 bombi. Na Visu ima 14 mitraljeza, 230 pušaka, 100.000 metaka i 2.000 bombi. Na Šolti je 13 mitraljeza, 250 pušaka, 50.000 metaka i 1.500 bombi.

Tako je brigada imala 84 mitraljeza, 2.180 pušaka sa oko 700.000 metaka i 18.500 ručnih bombi. Uz to je imala 10 topova sa 6.285 granata. Na Braču je bilo 6 topova, od čega 2 u Sumartinu, jedan u Postirama, jedan na punti zapadno od Sutivana i dva u Milni. Četiri su topa kalibra 105 mm, a jedan od 75 mm. Na Hvaru u Sućurju se nalaze dva topa od 75 mm, na Visu jedan i na Šolti jedan istog kalibra.

Na kraju svog izvještaja Štab 1. otočke brigade daje ocjenu kvaliteta jedinica i kaže: »Kvalitet ljudstva je dosta loš, ali se ipak osijeća razlika zadnjih dana i vidno se popravlja. Može se reći da dosta svjesno vrše svoje dužnosti, ali još se ne vidi vojnički život... Vojnički se dosta radi. Štabovi bataljona su dosta dobri, kao i komande četa, ali veći dio rukovodećeg kadra nije isproban u borbi...«^u

11. listopada

Stab 8. korpusa NOVJ izdao je naredbu o postavljenju komandnog kadra u brigadama 9, 19, 20. i 26. dalmatinske divizije. Tih dana na Brač je stigla veća grupa vojnih i političkih rukovodilaca, upućenih od Štaba IV operativne zone, odnosno Štaba 8. korpusa za 12. dalmatinsku brigadu. Među njima je bio novi komandant brigade Borko Arsenić, komesar brigade Fabijan Trgo, komandanti bataljona: Ivan Dragobratović, Mirko Đapić, Đorđe Nikitović i drugi.

Prema naredbi Štaba 8. korpusa Stab 12. dalmatinske brigade su sačinjavali: komandant kapetan Borko Arsenić, politički komesar Fabijan Trgo, načelnik štaba Valentin Horvatić i zamjenik političkog komesara Marko Boban (Boban je bio na toj dužnosti do kraja prosinca 1943. kada ga je zamijenio Dragan Granić). I dalje je na dužnosti zamjenika komandanta brigade ostao Josip Marinković-Bepo.¹²

Sekretar SKOJ-a brigade Nikola Tomić.

Obavještajac brigade Milan Dorotka.

Referent saniteta brigade dr Milivoj Visković, a od 22. studenog 1943. dr Silvije Altaras.

Štab 12. dalmatinske brigade nalazio se u Nerežišću.

Brigadno previjalište smješteno je u Bolu na Braču, u zgradi Domenikanske gimnazije sa kapacitetom od 60 kreveta. Krajem studenog u previjalištu je bilo 30 ranjenika i bolesnika, od kojih 5 nepokretnih. Osoblje previjališta brojilo je 30 ljudi.

19. listopad

U Bogomolju na Hvaru je reorganiziran 2. bataljon »Matij Ivanić«. O tome Nikola Petrić u svom dnevniku piše: »19. ujutro dolazi kurir da se do 8 sati nađemo u Gdinju, gdje smo stigli te se tu sakupili sa svih položaja spadajućih pod Gdinju, te krenuli za Bogomolje. Tu je bio komandant 2. bataljona (dužnost komandanta 2. bataljona tada je od Sibe Dulčića primio Marko Đapić, pr. N. A.) i komandant brigade (za komandanta 1. otočke, odnosno 12. dalmatinske brigade tada je postavljen kapetan Borko Arsenić, pr. N. A.), te nas pregrupisaše u četiri čete. Ja ostadoh u prvoj četi treći vod. Tako bijah dodijeljen u Selca, a odatle iste večeri na položaj u Velu Divlju ..

Borbe kod Milne na Braču

Kod Milne, u rejonu Bijak na Braču 22. listopada rano ujutru oko 4 sata iskrcala se sa dva broda četa ustaša 2. prometnog zdruga (brigade), jačine 120—160 ustaša, koji su došli iz Makarske. Ustaše su zauzele Milnu i zvjerski ubile 11 civila, a među njima 80-godišnjeg starca Jozu Ivicu, 75-godišnjeg Jakova Pulišića, 70-godišnjeg Antu Tomasa, 65-godišnjeg Luku Arasa i druge. Brzom intervencijom 3. čete bataljona »Josip Bodlović« (komandir Mate Urlić), ustaše su razbijene i prinuđene na

povlačenje prema Splitu uz gubitke od 35 mrtvih i 17 zarobljenih. Pri kraju borbe kod Milne, s Hvara je došla i iskrcala se 2. četa bataljona »Matij Ivanić« (komandir Rudolf Štambuk). Vodili su je komandant i komesar brigade, koji su na Hvaru obilazili Hvarski bataljon, tako da je akcijom uništenja ustaša kod Milne rukovodio Josip Marinković-Bepo, zamjenik komandanta brigade. U borbi s ustašama poginulo je sedam boraca brigade, među kojima Tomo Pavlov iz Ložišća, Božo Mijić i Adam Kesić iz Splita i Dušan Ugrinović iz Supetra.¹⁴

U toku noći neprijatelj se pokušao iskrcati između Povija i Sumartina, kao i kod Pučišća, ali je odbijen.

23. listopada

Na Brač su prebačeni ostali dijelovi bataljona »Matij Ivanić«. Neki su se ukrcali u Sućurju, drugi u Bristovi, a treći u Jelsi. Stigao je s Visa i Viški bataljon. Tako su se sada na Braču našla sva tri bataljona 12. dalmatinske brigade.

Reorganizacija brigade: od 1. otočke osnovana 12. dalmatinska narodnooslobodilačka brigada

U Nerežišću na Braču je 24. listopada reorganizirana 1. otočka u 12. dalmatinsku brigadu. Brigada se najvećim dijelom postrojila na trgu ispred zgrade Osnovne škole. Govorili su novi komandant i komesar brigade — Borko Arsenić i Fabijan Trgo. Prvi put su tada sve jedinice brigade prikupljene za obranu Brača i Šolte. Hvar i Vis brane jedinice novoosnovanog Hvarsko-viškog NOP odreda.

Štab brigade ostao je isti. Brački, Hvarski i Viški bataljon postali su 1., 2. i 3. bataljon, sa po tri čete i pratećim vodom. Osnovan je 4. bataljon od tri čete i pratećeg voda — prva četa od Šoltana, druga četa od Bračana i treća četa i prateći vod od Hvarana.

Prvi bataljon »Josip Bodlović« nalazi se na Braču. Komandant Roko Negodić, komesar Čoći Mikeli, zamjenik komandanta Mate Marinković, a zamjenik komesara Želimir Blažević (samo u početku). Sekretar SKOJ-a Tomislav Biočina.

Drugi bataljon »Matij Ivanić« je na Braču. Komandant Marko Đapić, komesar Zelimir Blažević (bio na kursu do prosinca 1943, zastupao ga je Branko Sažunić, komesar prve čete). Zamjenik komandanta Petar Vukasović, pa Mirko Jokić, pomoćnik komesara Nikola Regović. Sekretar SKOJ-a Ivo Matković.

Treći viški bataljon pod komandom potporučnika Ivana Dragobratovića, na Braču do 10. studenog na prostoru Sumartin—Pučišća—Selca. Štab bataljona u Praznicama. Onda je prebačen na Hvar na sektor Sućuraj—Bogomolje, pa onda u rejon Zastražišće—Poljica na Hvaru, otkuda se vratio na Brač 29. studenog 1943. godine. U to vrijeme komesar bataljona bio je Kažimir Vidan, zamjenik komandanta Petar Vukasović.

vic, zamjenik političkog komesara Cvjetko Regović. Sekretar SKOJ-a Ivanka Kuljiš. Referent saniteta Danija Botić.

Četvrti bataljon, komandant potporučnik Đorđe Nikitović, komesar Ante Stanojević-Toni. Zamjenik komandanta Luka Vučković, zamjenik komesara Marko Dragičević. Sekretar SKOJ-a Nikola Anić. Jedna četa je na Šolti, ostatak bataljona na zapadnom dijelu Brača. Stab bataljona u selu Dračevica. Od 9. studenog cijeli bataljon je na Šolti, osim druge čete koja je ostala u Milni. Stab bataljona nalazi se u Grohotama.

Stab 12. brigade je u Nerežišću.

Osnovana je prateća četa brigade i smještena u Nerežišću, komandir čete Juraj Karmelić. Četa je imala vod za vezu i pionirsko-minerski vod.

Ukupno je brigada brojila 1400 boraca i rukovodilaca.

24. listopada

Naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita formiran je Štab Mornarice NOVJ. Sjedište Štaba Mornarice NOVJ bilo je u Hvaru.

26. listopada

U Nerežišću na Braču održan je sastanak bataljonskog biroa 2. bataljona »Matij Ivanić«. Iz sačuvanog zapisnika kojeg ima Nikola Regović, zamjenik političkog komesara bataljona, vidi se da je tada u 2. bataljonu bilo 35 članova SKOJ-a i 21 član KPH.¹⁵

30. listopada

U Hvaru je počeo funkcionirati Štab 3. pomorsko-obalskog sektora u čijoj nadležnosti spada obrana akvatorije Brača, Hvara, Visa i Šolte, uključivši obalni rub od Rogoznice kod Šibenika do Živogošća na Makarskom primorju.

2. studenoga

Stab 26. divizije u izvještaju Štabu 8. korpusa kaže da je organizacijski potpuno oformljena 12. dalmatinska brigada i onda piše: »Vojnički rad po jedinicama odvija se dosta brzim tempom, a naročito kod 12. brigade, gdje je već osnovan vojnički kurs pri štabu brigade, zatim kursevi pri štabovima bataljona, kao i kurs brze borbene signalizacije..¹⁶

4. studenoga

Stab 26. divizije javlja Štabu 8. korpusa, da sa dva bataljona 1. dalmatinske, dva bataljona 11. brigade, Makarskim odredom i jednim bataljonom 12. brigade namjerava izvršiti napad na Makarsku, gdje su se nalazile ustaške snage 2. prometnog zdruga. Zatim se kaže: »Večeras ćemo probati s jednim bataljonom 12. brigade (misli se napad na Makarsku, pr. N. A.), jer komandant brigade (Borko Arsenić, pr. N. A.), kaže da će pokušati pa što im bog da...«¹⁷

U drugom izvještaju Štaba 26. divizije, Komandant divizije major Nikola Martinović istog dana javio je Štabu 8. korpusa da vrši pripreme za likvidaciju ustaškog garnizona u Makarskoj i da se nada da će uspjeti.

Međutim, zbog brzog prodora dijelova njemačke 7. SS »Princ Eugen« divizije prema Makarskom primorju, Štab 26. divizije odustao je od planiranog napada na Makarsku. Makarska će biti oslobođena tek listopada 1944. godine.

5. studenoga

Referent saniteta 26. divizije dr Vladislav Beljakov javlja Štabu 8. korpusa, da sanitet 12. brigade još nije potpuno organiziran, da nema sanitetskog osoblja i da ga treba stvarati, da će biti pokrenuti sanitetski tečajevi za četne bolničare, a za referente saniteta bataljona da će biti postavljene osobe, »koje barem mogu zadovoljiti.«¹⁸

6. studenoga

Referent saniteta 12. brigade dr Milivoj Visković javlja, da je brigada previjalište od 23. listopada do 6. studenog primilo 116 ranjenih i 175 bolesnih partizana. Ranjenici su dolazili s kopna i poslije prebacivani na Vis.

8. studenoga

Po naredbi Štaba Mornarice NOVJ, zbog nastale situacije, prostor 3. pomorsko-obalskog sektora podijeljen je na dva operativna područja. Prvo operativno područje obuhvaćalo je Brač, Šoltu i Drvenik. U Operativni štab za prvo područje ušli su komandant 3. sektora Franc Podboj, zamjenik komesara sektora Vlado Bagat i članovi Štaba 12. brigade. Drugo operativno područje činili su Hvar i Vis. U njegov Operativni štab su ušli komandant Hvarsko-viškog odreda i štab 3. bataljona 12. brigade, koji se nalazi u Sućurju. Pod komandu operativnih štabova došle su sve pješadijske jedinice i naoružani brodovi. Time se željelo integrirati rukovođenje svim kopnenim i pomorskim jedinicama radi uspješnije obrane srednjedalmatinskih otoka.

12. studenoga

Osnovan je Operativni štab za drugo područje — Hvar, Vis. Komandant je Sibe Dulčić, komandant Hvarsko-viškog odreda, njegov zamjenik je komandant 3. bataljona 12. brigade Ivan Dragobratović, a komesar je komesar 3. bataljona 12. brigade Kažimir Vidan. Sjedište Operativnog štaba je u Vrbanju. Treći bataljon 12. brigade je sa dvije čete u Zastrazišću i jednom u Poljicima. Pri Operativnom štabu u Vrbanju se nalazi prateći vod. Brojno stanje 3. bataljona iznosi 212 boraca sa dva teška mitraljeza, 12 puškomitraljeza, jednim šarcem i 2 laka minobacača.

13. studenoga

Prema izvještaju zamjenika komesara 12. brigade Marka Bobana, upućenog Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju, u 12. brigadi je tada bilo 97 članova Partije (od čega 50 seljaka, 36 radnika, 8 intelektu-

alaca, jedan obrtnik i dva vojnika), 49 kandidata za elana KPH i i31 skojevac. Štab brigade imao je 8 članova Partije i 9 članova SKOJ-a. Prvi bataljon ima 23 člana KPH, 3 kandidata i 32 skojevca. Drugi bataljon ima 21 člana KPH, 9 kandidata i 35 skojevaca; 3. bataljon 23 člana KPH, 27 kandidata i 23 skojevca, dok je 4. bataljon imao 22 člana KPH, 10 kandidata i 32 člana SKOJ-a.

16. studenoga

S kopna na Hvar se prebacila glavnina 26. divizije — 1. i 11. dalmatinska brigada. Tamo su stigli Mosorski, Imotski, Neretvanski i Makarski partizanski odred. Jedanaesta dalmatinska brigada ostala je na Hvaru radi njegove obrane, gdje se još nalazi i 3. bataljon 12. brigade.

Na Brač i Šoltu se pod pritiskom njemačke ofenzive na kopno prebacila 9. dalmatinska brigada i Šegetsko-trogirski partizanski odred.

16. studenoga

Po naređenju Štaba 8. korpusa, radi efikasnije obrane srednje-dalmatinskih i južnodalmatinskih otoka formiran je Operativni štab za obranu srednjedalmatinskih i južnodalmatinskih otoka. U operativni štab su ušli — komandant i komesar Štaba Mornarice NOVJ (Josip Cerni i Pero Radović) i načelnik Štaba 26. divizije Stanko Parmač. Cijelo to područje podijeljeno je na tri operativna sektora. Prvi operativni sektor čine Šolta i Brač. Komandira Štab 12. brigade kojemu se pridodaje zamjenik komesara 3. sektora Vlado Bagat. Drugi operativni sektor čine Hvar i Vis. Komandira Vladimir Prošić iz Štaba Mornarice i komandir baterije na Hvaru. Treći sektor obuhvaća Korčulu, Mljet i Lastovo, a komandira načelnik Štaba 26. divizije Stanko Parmač.

Pod komandom Štaba operativnog sektora za Brač i Šoltu stavljaju se dva bataljona 12. brigade, te dvije čete i dva bataljona odreda 3. sektora, a artiljerija (6 baterija po jedan top) nalazi se na otoku Braču. Na Šolti se nalazi jedna četa 3. odreda, jedna četa 12. brigade i Trogirski odred, jedna baterija od dva topa.

Pod komandom Štaba operativnog sektora Hvar—Vis nalaze se 3. bataljon 12. brigade i dva bataljona 3. sektora, jedna baterija sa dva topa u Sućurju na Hvaru, a na Visu jedan bataljon 3. sektora.¹⁹

Štab Mornarice NOVJ izdao je naređenje da Štab 12. brigade, u suradnji sa zamjenikom komesara 3. pomorsko-obalskog sektora (ovaj sektor je 10. studenog imenovan u Štab 4. pomorsko-obalskog sektora) Vladom Bagatom, primi funkciju Operativnog štaba za sektor Brač—Šolta, s tim što će komandirati osim svojom brigadom i svim ostalim jedinicama što se nalaze na ovom sektoru, prenoseći naređenja Operativnog štaba obrane otoka.

Istog dana Operativni štab 12. dalmatinske brigade izdao je naređenje svim područnim jedinicama u kojem ih obavještava da je osnovan Operativni štab za obranu srednjedalmatinskih i južnodalmatinskih otoka i tri operativna sektora i da će ti štabovi upotrijebiti sva sredstva — pješadijska, artiljerijska i mornarička — za obranu otoka od njemačkog i ustaškog napada.²⁰

Sa stanovišta komandiranja svim oružanim formacijama, koje su se tada našle na prostoru srednje i južne Dalmacije, ovime je bila završena organizacijska struktura, najpogodnija da se objedine sva sredstva i sve jedinice za obranu.

18. studenoga

Operativni štab za obranu otoka je u vezi s nastalom situacijom oko povlačenja naših snaga s kopna i zadatka uporne obrane otoka, naredio da se za obranu otoka Brača i Šolte 3. bataljon 12. brigade, koji se nalazi na Hvaru, odmah prebaci na otok Brač, a jedan bataljon (4.) 12. brigade da se odmah prebaci na Šoltu, koji će tamo sa dijelovima Bračko-šoltanskog odreda organizirati obranu.

Stab 11. dalmatinske brigade, koji se nalazio na Hvaru, trebao je odmah smijeniti 3. bataljon 12. brigade, koji se nalazio u Bogomolju, i od njega primiti zadatak.

Zatim je regulirano da je za prevoženje 3. bataljona 12. brigade određen brod »Zrinović Nikola«, koji je otputovao iz Bola, i brod »Mirna« koji je otputovao iz Starog Grada. Bataljon je prebačen iz Bristove na Hvaru prema Bolu. U sastavu bataljona je bilo 220 boraca.²¹

20. studenoga

Operativni štab za obranu otoka Brača i Šolte izdao je zapovijed u kojoj stoji da je neprijatelj ovladao obalnim pojasom od Splita do Makarske, ušćem Neretve i poluotokom Pelješcem i da je zadatak uporno braniti otoke Brač i Šoltu. Obrana Šolte je podređena Stabu 4. bataljona 12. brigade u slijedećem rasporedu: Stab 4. bataljona sa jednom četom i pratećim vodom u Grohotama, a sa dvije čete zatvara pravac od kote 101 (Suzanj) — Tepli Bok do Maslinice. Snage Marinsko-segetskog odreda i Šibenska grupa zatvarat će pravac od Maslinice do Ploča. Snage 2. bataljona Bračko-šoltanskog odreda, koje se nalaze na Šolti, zatvarat će pravac od Rogača do kote 101 (Suzanj) — Tepli Bok. Zatim se precizira, da svi teški mitraljezi što se nalaze na položajima i dalje ostanu tamo; da se naprave nadstrešnice i zakloni za mitraljeze i borce na položajima, da se osmatračkoj i obavještajnoj djelatnosti posveti najveća pažnja i da se na svakom položaju postavi osmatrač, koji će javljati o svemu što primijeti.²²

Stab 12. brigade dobio je depešu od Štaba 26. divizije u kojoj se naređuje, da se ispita mogućnost akcije na kopno na sektoru Brela—Baška Voda—Makarska, kamo je odmah upućen obavještajac 12. brigade Milan Dorotka. On je dobio zadatak da ispita stanje neprijateljskih snaga na kopnu i mogućnost izvođenja akcije.

23. studenoga

Operativni štab za obranu Brača i Šolte javio je Operativnom štabu za obranu srednjedalmatinskih otoka da obavještajac 12. brigade Milan Dorotka još nije poslao izvještaj s kopna, kamo je otišao, i da radi toga ne znaju kakvo je stanje na obali, pa se zatim kaže: »U slučaju da neprijatelj napadne otoke, vojska je pripremljena dobro. Mogli bismo izvr-

siti akciju i na kopno«. Dokument su potpisali komandant 12. brigade Borko Arsenić, komesar brigade Fabijan Trgo i komandant Bračko-šolanskog odreda Stipe Karmelić.²³

24. studenoga

Iz izvještaja referenta saniteta 12. brigade dr Milivoja Viskovića vidi se sastav bolničara u svim jedinicama brigade. U 1. bataljonu su bile: Marica Knežević, Fani Jurhan, Lila Baruh, Josip Bakulić, Josip Suša, Anka Cajkušić, Marija Šimić, Slavka Bečić i Vesna Vukasović. U 2. bataljonu su: Katica Restović, Pupe Generalić, Zorenca i Lucija Gospodnetić, Marija Maričić, Nikola Fistović, Antica Zlatar i Vicko Popović. U 3. bataljonu su: Katica Luić, Marija Katalinić, Katja Ivanišević, Tomislava Žižak, Buble Franka i Neda Ivčević. U 4. bataljonu su: Irena Adum, Marica Pavlov, Bosiljka Kuzmić, Marija Grbeša, Danija Botić, Alenka Buble, Franka Bilankov, Tonina Volak i Franka Sifter.²⁴

Prema izvještaju referenta saniteta 12. brigade od 5. prosinca 1943, u brigadi su postavljeni svi bataljonski referenti saniteta, četne i vodne bolničarke i nosioci ranjenika. Ishrana je dobra, ali nema dovoljno odjeće i obuće.

25. studenoga

Štab 8. korpusa javio je u 02,00 sati depešom Štabu Mornarice NOVJ sljedeće: »Ne smatramo potrebnim Operativni štab za obranu otoka, posebno Štab Mornarice. Pod njegovu komandu stavljamo 12. i 13. brigadu, a povremeno i 1. dalmatinsku brigadu...«[^]

29. studenoga

Štab 4. pomorsko-obalskog sektora, koji je 10. studenog pokrivaio područje srednje Dalmacije, obavijestio je komandu Bračke flotile naoružanih brodova da se u najskorije vrijeme očekuje neprijateljsko iskrcavanje na otoke, posebno na Brač i to u svako doba dana i noći. Nagomilavanje neprijateljske vojske na kopnu potvrđuju sve vijesti. Polazne luke za gornje operacije trebalo bi da budu: Makarska, Vrulja, Omiš i Split. Naročitu pažnju obratiti tome, da se neprijatelj ne bi poslužio varkom, pa da se odjene u englesku uniformu, s partizanskim kapama na glavi. Neprijatelj posjeduje oko 100 pari engleskih uniformi, koje je od nas oduzeo. U cilju osujećenja svakog neprijateljskog uspjeha u njegovoj zločinačkoj namjeri, pojačajte patroliranje kanalom i obalom. Naročitu pažnju obratiti svim uvalama i pristaništima i ne dozvoliti da se na kopno neopaženo iskrcu ni jedan neprijateljski vojnik niti špijun. Osmatranje i patroliranje da se odvija cijele noći, a naročito u jutarnjim časovima. Na otoku Braču, po svemu sudeći, postoje neki petokolonaši, koji raketama daju neprijatelju signale. Neka se ljudstvo s time upozna i nastoji to osujetiti.« Obavijest su potpisali komandant 4. pomorsko-obalskog sektora Nikola Srzić i komesar Branko Radelić.²⁶

Kraj studenoga

Na Braču i na Šolti se nalazi Bračko-šoltanski odred. Štab odreda je u Nerežišću. Štab 1. bataljona u Povoljima sa prvom četom u Pučišću, drugom u Povoljima trećom u Konjskoj luci. Štab 2. bataljona u Ložišću, sa prvom četom u Smrki, drugom u Bobovišću, trećom i četvrtom četom na Šolti. Komandant odreda Stipe Karmelić, a komesar Mate Cepernić, zamjenik komandanta Petar Martinić, a zamjenik komesara Zorislav Sapunar.

U sastavu štabova bataljona 12. brigade došlo je do nekih promjena. Za komandanta 1. bataljona postavljen je Marko Đapić, a za njegovog zamjenika Roko Negodić. Za komandanta 2. bataljona postavljen je Mirko Jokić, umjesto Marka Đaplića. Za zamjenika komandanta 2. bataljona, umjesto Mirka Jokića došao je Miladin Knežević. Za zamjenika komandanta 3. bataljona postavljen je Petar Vukasović.

30. studenoga

Štab 8. korpusa javio je Štabu Mornarice NOVJ slijedeće: »Vrhovni štab NOV i POJ je odobrio punu suradnju sa saveznicima u svim rodovima oružja... Tražite što veću pomoć u avijaciji, mornarici i na moru, iznad svega tražite odjeću i obuću .. «²⁷

5/6. prosinac

Sa Šolte je na kopno kod Rogoznice i Segeta prebačen Mosorski partizanski odred, 600 boraca. Na Šolti se nalazi 4. bataljon 12. brigade i 3 i 4. četa Bračko-šoltanskog odreda.

7. prosinca

Brigadno previjalište 12. brigade prešlo je iz Bola u Humac i povučeni su svi ranjenici i bolesnici. U Bolu je ostala brigadna bolnica koju vodi dr Turketo. U Nerežišću je odjeljak brigadnog previjališta.

il. prosinca

Štab 26. divizije javio je Štabu 8. korpusa da 12. dalmatinska brigada ima 1083 borca i rukovodioca, od čega je 1049 na licu, a 34 u rashodu. Od naoružanja 12. brigada ima: 893 puške, 44 puškomitraljeza, 7 mitraljeza, 4 teška i 7 laMh minobacača, 6 protukolskih pušaka, 130.745 komada puščane i mitraljeske municije, 159 mina za teške i 540 mina za lake minobacače i 475 zrna za protukolske puške.²⁸

14. prosinca

Štab 8. korpusa u 08,20 sati primio je depešu od štaba Mornarice NOVJ u kojoj se kaže da se 1. dalmatinska brigada zadrži za obranu otoka, a da se 12 i 13. brigada prebace na kopno u »interesu njihovog razvoja.«²⁹

16. prosinca

Štab 26. divizije poslao je izvještaj Štabu 8. korpusa iz kojega se vidi točan raspored 12. brigade na Braču i Šolti. Štab brigade s općom rezervom od jednog bataljona nalazi se u Nerežišću. To je u Nerežišću bio 4.

bataljon. Prvom bataljonu sa dvije čete Bračko-šoltanskog odreda povjerenjena je obrana otoka Šolte. Drugi bataljon, sa sjedištem štaba bataljona u Mircima, drži položaje od Lovrečica vale do Huma. Štab Trećeg bataljona s jednom četom u rezervi i pratećim vodom nalazi se u Selcima. Ostale jedinice bataljona drže položaje od rta V. Pole do Drasina.

Raspored Bračko-šoltanskog odreda je tada bio ovakav: 1. bataljon, sa štabom u Povljima, drži položaje od Lovrečica vale do rta V. Pole. Drugi bataljon, sa sjedištem Štaba u Gornjem Selu, drži položaje od Drasina do Huma.³⁰

Dvanaestoj brigadi i Bračko-šoltanskom odredu povjerenjena je obrana otoka Brača i Šolte.

Desantni prepad na Mali i Dugi Rat kod Omiša

Štab 12. dalmatinske brigade na osnovi divizijskih uputa, sredinom prosinca počeo je da prikuplja podatke za akciju na Mali i Dugi Rat, iza čega su počele neposredne pripreme za desantni prepad.

Neprijatelj je 17. prosinca izbacio nekoliko granata na Postira. Žrtava nije bilo. Na ostalim sektorima ove brigade nema promjena.

U Postira je 18. prosinca stigla jedna četa 4. bataljona 1. dalmatinske brigade radi zajedničke akcije sa trećom četom 1. bataljona 12. brigade u napadu na Dugi i Mali Rat.

Oko 19 sati iz Postira na kopno, zapadno od Malog Rata upućena je u akciju treća četa 1. bataljona i dijelovi prve čete 2. bataljona (koji su se nalazili u Postirama) 12. dalmatinske brigade i jedna četa 4. bataljona 1. dalmatinske brigade. Prevozili su ih brodovi Bračke flotile potpomognuti engleskim torpednim čamcima br. 297 i 637. Sa četama prebacili su se na kopno komandant i komesar 12. brigade Borko Arsenić i Fabijan Trgo, zamjenik komandanta i komesar 1. bataljona 12. brigade Roko Negodić, Cočići Mikeli i komandant 4. bataljona 1. dalmatinske brigade Ljubo Truta. Akcija je izvedena na neprijateljsku posadu u Malom i Dugom Ratu. U Malom Ratu bilo je 50 ustaša i 10 njemačkih vojnika, a u Dugom Ratu 75 ustaša i 15 Nijemaca. Cete su se iskrcale na kopno u uvali Supetar, zapadno od Malog Rata. Radi zakašnjenja nekih brodova, koji su izvjesno vrijeme lutali po moru tražeći luku za iskrcavanje, akcija je počela tek u 23 sata i trajala do 3,30 sati. Borba je bila žestoka. Neprijatelj se zbio u čvrste kuće odakle je pružao žilav otpor. Borci su se za vrijeme borbe privukli utvrđenim kućama i bacali bombe i zapaljene benzinske boce. U Dugom Ratu neprijatelj je istjeran iz radničke barake i iz nekoliko utvrđenih kuća u samom mjestu sa gornje strane puta. Prepad na Dugi Rat je uglavnom uspio. Oko 20 neprijateljskih vojnika je ubijeno, a isto toliko i ranjeno. Naši gubici su 2 mrtva iz 1. dalmatinske i 2 ranjena iz 1. bataljona 12. brigade. Ujutru oko 05,00 sati 19. prosinca jedinice su se vratile na Brač. Saveznička avijacija, koja je u toku noći 18/19. trebala da tuče Omiš i Stobreč, nije se pojavila. Umjesto toga, saveznički brodovi tukli su Omiš, bacivši 60—70 granata, a na što je neprijatelj odgovorio vatrom s obale, ispalivši 10—15 granata na savezničko brodovlje.

Desantni prepad na Mali i Dugi Rat imao je moralni značaj, jer je izvršen u vrijeme njemačke ofenzive na jadranskoj obali. Ovdje je prvi put ostvareno zajedničko dejstvo naših i savezničkih snaga.

U toku noći 18/19. prosinca, štiteći prebacivanje dijelova 1. i 12. dalmatinske brigade na kopno, saveznički torpedni čamci br. 297 i 637 oko 24,00 sata napali su njemački konvoj. Potopljena su 3—4 neprijateljska broda, među kojima jedna teško naoružana mauna — dvotrupna peniša «SF 193». Do sukoba je došlo u Bračkom kanalu, istočno od linije Postira — Omiš, na oko 3 milje od obale, kod Omiške Rogoznice. Neprijateljski konvoj kretao se u pravcu Makarske. Nakon savezničkog upozorenja i pošto se utvrdilo da su to neprijateljski brodovi, saveznici su otvorili vatru. Borba je trajala pola sata. Jedno savezničko zrno zapalilo je benzin na dvotrupnoj penisi, koja je imala osam topova kalibra 20 mm, jedan četverocijevni protuavionski top, kao i 10 mitraljeza »breda« od 8 mm. Neprijateljski brod je gorio cijelu noć tako da je osvijetljavao Brački kanal, gorio je i cijeli dan, nošen strujom od Omiša prema obali Brača, gdje je oko 18,00 sati 19. XII prihvaćen od jedinica Bračke flotile i dotegljen u uvalu Proja, zapadno od Postira, gdje je požar ugašen. Na jednom savezničkom torpednom čamcu ranjen je mornar — torpedista.

Poslije te akcije na kopno 12. brigada je trebala ispitati i utvrditi raspored neprijateljskih snaga na otoku Drveniku i izvršiti napad. Radi toga je onamo upućena jedna četa 3. bataljona 12. brigade, a tamo je već bio 4. odnosno 1. bataljon 12. brigade. Međutim, od napada na Drvenik se odustalo zbog pogoršanja opće situacije na frontu u srednjoj Dalmaciji.³¹

18/19. prosinca

U Bobovišće i Milnu je prebačena 1. prekomorska brigada (1150 boraca). Stigla je sa Korčule i Hvara. Preko Šolte trebalo je da se prebaci na kopno, ali je zbog situacije na obali 31. prosinca otišla na Vis i onda 3/4. siječnja 1944. upućena na Dugi otok i na kopno.

19—20. prosinca

Izvršena je smjena jedinica na Šolti. Povučeni su sa Šolte 4. bataljon i stavljen u brigadnu rezervu u Nerežišću. Na Šoltu je upućen 1. bataljon. Prilikom smjene na Šolti, u prostorijama jedne čete, eksplodirala je ručna bomba (drugi podaci govore o eksploziji paklene mašine) jednog borca, koji se spremao za stražu. Poginuo je jedan i ranjeno 5 partizana.³²

U toku noći topovska baterija na položaju kod Milne primijetila je dva neprijateljska broda, koji su plovili ka Splitskim vratima i na njih otvorila vatru. Jedan brod je oštećen. Tada su u akciju stupili saveznički brodovi i zarobili oba neprijateljska broda.

20. prosinca

Politodjel 26. divizije javlja CK KPJ, da u 12. brigadi u 23 ćelije ima 137 članova Partije, zatim da ima 80 kandidata i 249 skojevaca.³³ Za nešto više od mjesec dana partijska organizacija brigade porasla je za 40 novih članova, a skojevska organizacija za 118 skojevaca.

21. prosinca

Štab 26. divizije naredio je Štabu 12. brigade da prikupi podatke za napad na neprijatelja u Drveniku i sačini plan napada. Međutim, od toga se odustalo.

U toku noći 21/22. prosinca saveznički razarači bombardirali su otok Drvenik.

22. prosinca

Njemačka avijacija bombardirala je luke na Braču i na Hvaru.

24. prosinca

Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito u 12,00 sati poslao je depešu Štabu Mornarice NOVJ u kojoj stoji: »Sve pješadijske snage stavljaju se pod vašu komandu. *Ostrva se moraju hraniti* (podvukao N. A.). Nijemce odbaciti sa Korčule i preduzeti u tom cilju mjere. Zatražiti od saveznika pomoć u avijaciji i mornarici.«³⁴

25. prosinca

U Hvaru je podlegao ranama zadobivenim na Korčuli komandant 26. divizije major Nikola Martinović, narodni heroj Jugoslavije. Komandu nad 26. divizijom primio je 1. siječnja 1944. Maks Baće-Milić, dotadašnji načelnik štaba 8. korpusa.

Istog dana Štab Mornarice NOVJ donio je odluku da se rasformiraju Hvarsko-viški odred, sastav kojeg ulazi u 11. brigadu, i Bračko-šoltanski odred, čije je ljudstvo popunilo 12. dalmatinsku brigadu. Bračko-šoltanski odred povukao se na Vis i ušao u sastav 12. dalmatinske brigade, a na Braču je osnovan Brački odred, koji je za vrijeme njemačke okupacije izvodio manje oružane akcije, dostavljao podatke o kretanju neprijatelja i sadejstvovao u prepadnim akcijama i zasjedama na Braču zajedno sa 12. dalmatinskom brigadom.³⁵

25. prosinca

U Visu je završio rad viši sanitetski tečaj, koji je trajao od 22. studenog do 25. prosinca 1943. U 12. brigadu za referenta saniteta bataljona došle su Mica Petrak, završena maturantkinja, Nada Siminiati činovnica, a za četne bolničarke Vanja Bakotić (završila malu maturu) i Juraj Kožulović, bolničar bivše vojske, dok je u brigadno previjalište upućena Erna Marić, završena maturantkinja.

U toku dana Nijemci su s obale artiljerijom tukli Postira, gdje se skoro dva mjeseca nalazila prva četa 2. bataljona.

26. prosinca

U Hvaru je održan sastanak Operativnog štaba za obranu otoka. Razmotrena je situacija uopće i posebno stanje što je nastalo zbog teških gubitaka na Korčuli. Odlučeno je, da se otoci i dalje brane, ali ne linijskim nego grupnim sistemom obrane. Sastanku su prisustvovali drugovi iz Obalskog komiteta KPH za Dalmaciju, Štaba Mornarice NOVJ i Štaba 26. divizije.³⁸

Istog dana njemačka avijacija bombardirala je pojedine luke na Braču. Pojačana je budnost jedinica 12. brigade na Braču i Šolti, jer su to bila dva najisturenija punkta prema njemačkim jedinicama na obali.

27. prosinca

Po naređenju komandanta 28. divizije Maksa Baće-Milića na Brač je otišao načelnik Štaba 26. divizije Stanko Parmač. On je trebao da Štabu 12. brigade prenese odluke donesene u Hvaru dan ranije, za elastičniju obranu Brača, da se ne dogodi kao i na Korčuli gdje je 13. dalmatinska brigada imala velike gubitke.

Istog dana održan je u Nerežišću sastanak Štaba 12. brigade na kojem je načelnik Štaba 26. divizije Stanko Parmač prenio rješenje o načinu obrane Brača i Šolte, da se jedinice rasporede za elastičniju obranu.³⁷

28. prosinca

U Nerežišću je održan sastanak Štaba 12. brigade sa štabovima bataljona kojima su date opće direktive o obrani Brača i Šolte, sa nekoliko prihvatnih položaja prema mjestima koja bi mogao napasti neprijatelj. Naglašeno je održavanje veze za vrijeme borbi i stalni oslon na susjedne jedinice.

Istog dana Operativni štab obrane otoka javio je Štabu 12. brigade: »Danas 28. o. m. svi položaji i rezerve od 24 sata moraju biti u strogoj pripravnosti. Pojačati patrolnu službu po otoku. Patrolni čamci moraju patrolirati što bliže neprijateljskoj obali i garnizonima ..

Pripreme za povlačenje na Vis

Operativni štab za obranu otoka, zbog neprijateljskih priprema za napad na ostale otoke 29. prosinca riješio je, da se jedinice 26. divizije, 4 i 5. pomorsko-obalskog sektora prebace na otok Vis i da se na njemu organizira uporna obrana.³⁹

Istog dana Štab 26. divizije naredio je Štabu 12. brigade da se pripremi za prebacivanje na Vis.⁴⁰

Time se završilo značajno poglavlje u historiji 12. dalmatinske brigade — uspješna obrana otoka Brača i Šolte.

Tog dana njemačka artiljerija iz Omiša tukla je Postira.

30. prosinca

Štab Mornarice i Štab 26. divizije poslali su depešu Vrhovnom štabu NOV i POJ u kojoj se kaže: »Reorganiziramo obranu. Na Hvaru, Braču i Šolti ostavit ćemo male demonstrativne snage. Vis će biti branjen uz pomoć saveznika, koju oni obećavaju ..«⁴¹

Istog dana, 30. prosinca jedinice 12. dalmatinske brigade vrše pripreme za povlačenje s Brača i Šolte na Vis.

Načelnik Štaba 26. divizije Stanko Parmač je u Nerežišću u Štabu 12. brigade. Njemu je Operativni štab za obranu otoka javio: »Odlučili smo na Braču, Šolti i Hvaru postaviti laka odjeljenja, koja će pokretom kontrolirati otoke i ne dozvoliti nesmetano zauzimanje, i to na Braču dva bataljona, na Šolti jednu četvu Odreda, na Hvaru isto, a sve snage koncentrirati na Vis. Vis ćemo solidno braniti uz pomoć saveznika, koju su zagarantirali. Prva faza na otocima Brač—Šolta: bataljon 1. prekomorske prebaciti na Vis, na Šolti ostaviti bataljon 12. brigade, a odlučiti koju četvu Odredovog bataljona ostaviti, te preostale povući još u toku ove noći. Odlučite koje snage u jačini dva bataljona ostaviti na Braču, a za ostale snage predvidjeti iz kojih luka će se povući i koliki broj. Dolazi Voja (komesar 26. divizije, pr. N. A.). Evakuirati sva pokretna artiljerijska oruđa.. ,«⁴²

31. prosinca

U Nerežišću, u Štabu 12. dalmatinske brigade održan je sastanak Štaba brigade sa Štabom Bračko-šoltanskog odreda i komandantom artiljerije na Braču. Prisustvuje i komesar 26. divizije Vojin Popović. Razmatraju se mjere nastale u vezi sa situacijom i povlačenjem na Vis.

Cetini njemačka aviona, od 07,55 do 08,30 sati kružila su nad Bračom i Šoltom i osmatrala situaciju oko našeg povlačenja. Mitraljirali su uvalu Nečujam na Šolti.

Drugi bataljon 12. brigade 31. prosinca 1943. godine krenuo je iz Postira za Sutivan. U Postirama se nalazio sve od 1. studenog, otkada je stigao iz Nerežišća gdje je bio od 23. listopada čim je stigao sa Hvara. Neposredno poslije dolaska 2. bataljona sa Hvara u Nerežišće na Braču došlo je do oformljenja 12. dalmatinske brigade. Iz Sutivana je 2. bataljon krenuo 1. siječnja navečer za Bobovišće, odatle brodom za uvalu Milna na Hvaru i 2. siječnja 1944. godine u 05,00 sati stigao u Vis.

Posljednji dan u 1943. godini je i posljednji dan boravka jedinica 12. dalmatinske brigade na Braču i Šolti u 1943. godini. Poslije 108 dana boravka na otocima, gdje je 1. otočka brigada osnovana, napuštaju se položaji, odlazi se na Vis, na nove borbene zadatke.